

Natali Hrbud

Ilica 60, HR-10000 Zagreb
natali.hrbud@email.t-com.hr

Neoskolastičko promišljanje oca Rudolfa Brajičića, isusovca, o filozofiji Immanuela Kanta

Sažetak

U ovom radu izlažu se najosnovnije misli, zapažanja i idejne smjernice oca Rudolfa Brajičića o problematici filozofije Immanuela Kanta. Temeljna polazišta za ta promišljanja, prije svega, mogu se naći u djelima oca Brajičića: Opravdanje čistoga uma i Filozofski eksperiment. Problematika ima za polazište i težište mogućnost sintetičkih sudova a priori, razliku između analitičkih i sintetičkih sudova a priori, te percepcije i (ne)prihvatanja sintetičkih sudova a priori u neoskolastici (npr. Vilim Keilbach, Stjepan Zimmermann, Miljenko Belić od domaćih neoskolastika ili npr. Joseph Maréchal i Johannes Baptist Lotz od stranih neoskolastika). Naime, čini se da o. Brajičić u mogućnosti prihvatanja sintetičkih sudova a priori vidi mogućnost kritike Kantove filozofije.

Ključne riječi

Immanuel Kant, neoskolastika, analitički sudovi *a priori*, sintetički sudovi *a priori*, transcendentelni relativni apriorni sudovi, fizički analitički sudovi, egzistentni sudovi, o. Rudolf Brajičić

1. Uvod

U ovom radu izlažu se najosnovnije misli, zapažanja i idejne smjernice o problematici filozofije Immanuela Kanta (s obzirom i na djelovanje kao profesora)¹ oca Rudolfa Brajičića,² posebice one izložene u njegovim dje-

1

Autorica je kao studentica aktivno slušala i sudjelovala u ljetnom semestru akademske godine 1994./1995. kolegij »Kant i metafizika« koji je vodio o. Rudolf Brajičić. S obzirom na navedeno, autorica upućuje na dva povezana rada: Rudolf Brajičić, »Justification of Metaphysics in View of Kant«, *Disputatio philosophica* 6 (2004) 1, str. 69–71; Natali Hrbud, »Why is according to Rudolf Brajičić Keilbach's critique of Kant unacceptable to Kant? Is a Direct Critique of Kant Possible?«, *Disputatio philosophica* 6 (2004) 1, str. 91–96.

2

Otac Rudolf Brajičić rodio se 12. travnja 1918. godine u Zenici, iako mu je zavičaj Podstrana. Osnovnu školu polazio je u Stobreču, a srednje obrazovanje, tj. gimnaziju polazio je u Splitu i Travniku. Maturirao je u Travniku 1936. godine te iste godine ulazi u novicijat Družbe Isusove. Diplomirao je 1941. godine na Filozofskom institutu Družbe Isusove u

Zagrebu, a nakon toga radi dvije godine kao prefekt daka u sjemeništu na Šalati. Zareden je za svećenika 1946. godine. Završio je i studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, na kojem je i doktorirao 1956. godine s temom *Utrum nomine 'Patrum noster' secundum Sacram Scripturam prima tantum persona an tota Trinitas Intelligenda sit?* Predavao je dogmatiku na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove od 1947. do 1987. godine. Između dužnosti koje je kao svećenik obnašao važno je napomenuti da je 1971. godine po uzoru na časopis *Život* pokrenuo *Obnovljeni život*, te ga je osam godina vodio. Umro je 13. siječnja 2007. godine u Zagrebu. Popis radova oca Brajičića i biografske podatke vidi u: Marijan Steiner, »In memoriam – Rudolf Brajičić SJ (1918. – 2007.)«. Svećenik–profesor–pisac–teolog–filozof«, *Obnovljeni život* 62 (2007) 1, str. 83–101.

lima *Opravdanje čistoga uma* i *Filozofski eksperiment*.³ Jednostavno rečeno, potonja problematika svodi se na mogućnost sintetičkih sudova *a priori*, tj. razliku između analitičkih i sintetičkih sudova *a priori*, te percepcije sintetičkih sudova *a priori* u neoskolastici (npr. Vilim Keilbach,⁴ Miljenko Belić⁵ od domaćih neoskolastika ili npr. Joseph Maréchal i Johannes Baptist Lotz od stranih neoskolastika). Zapravo, o. Brajčić u mogućnosti prihvatanja sintetičkih sudova *a priori* vidi mogućnost kritike Kantove filozofije.

O filozofskom promišljanju o. Brajčića vezanom uz Kantovu filozofiju i sintetičke sudove *a priori* pisali su i određeni autori, uglavnom isusovačka subraća, i to u časopisu *Obnovljeni život*.⁶ Tako je o. Ivan Macan napisao članak »Recepcija Immanuela Kanta u Rudolfa Brajčića«,⁷ a o. Anto Pavlović u koautorstvu sa Stjepanom Štivićem članak »Sintetički sudovi *a priori* i proširena metafizika kao temelj filozofije religije u misli Rudolfa Brajčića« te Hrvojem Vargićem članak »Apsolut uvijek ostaje apsolutni misterij«.⁸ Za razliku od navedenih autora, ovdje se pažnja usmjerava uglavnom samo na problematiku sintetičkih sudova *a priori*, onako kako ih je o. Brajčić vidio u djelima, posebno u *Opravdanje čistoga uma* te *Filozofski eksperiment*, i to s obzirom na Kanta.

Valja napomenuti da ovaj rad nema za cilj propitivanje primjerenosti kritike o. Brajčića s obzirom na Kantovu filozofiju, tj. sintetičke sudove *a priori*, nego prikazuje Brajčićevu kritiku Kanta kako ju je izražavao u svojim radovima. Stoga, tekst nadopunjuju ponegdje i duži citati iz njegova djela koji ujedno donose i jasniju sliku njegova viđenja Kantove problematike sintetičkih sudova *a priori*.

2. Neo(skolastici) i (ne)prihvatanje sintetičkih sudova *a priori*

Otac Brajčić u poglavlju »Transcendentalni odnošaji – temelj proširene metafizike«⁹ svoga djela *Opravdanje čistoga uma* donosi i podnaslov »Gledanje skolastike na Kantove sintetičke sudove *a priori*«. ¹⁰ U podnaslovu navodi neke od skolastika (tj. neoskolastike), ali ne u iscrpnom smislu, nego kao primjere kako bi se vidjelo na koji je način Kantu upućena kritika. Prvo navodi skolastike koji ne priznaju Kantovu razliku između analitičkih i sintetičkih sudova *a priori*, a zatim one koji se s Kantom slažu i njegovim sintetičkim sudovima *a priori* niječu analitičku narav. Kao primjere prvih navodi i razmatra Caspara Ninka¹¹ i Stjepana Zimmermanna, dok kao primjere drugih, s većim naglaskom, spominje Josepha Maréchala,¹² Dietricha von Hildebranda¹³ (kojeg Brajčić ne ubraja u skolastike) i Johannes Baptista Lotza.¹⁴

Nink, po mišljenju o. Brajčića, poznaje samo analitičke sudove *a priori* i sintetičke *a posteriori*, te obrazlaže zašto su sintetički sudovi *a priori* zapravo analitički. Tako kaže da u jednom pojmu izričemo na izričit način (tj. *eksplícite*) samo jedan dio nužnih odnosa predmeta, a druge prešutno (tj. *implicite*) u nj zatvaramo, koji se uz pomoć analize ukazuju na izričit način (tj. *eksplícite*). Nink smatra da je primjer za jednu takvu nužnu i proširujuću spoznaju stečenu putem analize izvođenje načela uzročnosti iz načela protuslovlja. Brajčić kaže:

»Temeljna je Ninkova postavka da se u Kantovim sintetičkim sudovima *a priori* predikat ipak nužno nalazi u samom pojmu subjekta kao takvom, ali na prešutan način. Na kakav prešutan način, o tome teoretski ništa ne govori, nego se poziva na konkretni slučaj načela uzročnosti, o kojem kanim napisati posebnu raspravu, pa se ovdje na tom nećemo zadržavati.«¹⁵

Brajčić na primjeru dvaju »Kantovih« sintetičkih sudova *a priori* – »7 + 5 = 12« i »ravna je crta između dviju točaka najkraća« – donosi kraći pregled kako Nink pokazuje da se radi o analitičkim sudovima. Sud »7 + 5 = 12«, po Ninkovu mišljenju, spoznajemo ovako: ako čovjek zna što je broj 7, tj. da je sastavak od 7 jedinica mjenjenih s jedan, te isto tako ako zna što je 5 i 12, i što je zbroj, suma i istovjetnost dvaju ili više brojeva, onda, smatra Nink, samom usporedbom sume 7 + 5, s predikatom = 12, vidi da je 7 + 5 metafizičko nužno

3

Rudolf Brajčić, *Opravljanje čistog uma. U svjetlu transcendentelnih odnosa*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1988.; Rudolf Brajčić, *Filozofski eksperiment. Signifikantni i egzistentni vidici u filozofiji*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996.

4

O Keilbachovoj kritici Kanta vidi više u: N. Hrbud, »Why is according to Rudolf Brajčić Keilbach's critique of Kant unacceptable to Kant?«.

5

Autorica ovoga rada bila je student oca Belića (na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove, tj. današnjem Fakultetu filozofije i religijskih znanosti). Slušala je kolegije koje je o. Belić predavao – »Ontologiju« u zimskom semestru 1991./1992. godine; »Povijest filozofije srednjega vijeka« u ljetnom semestru 1991./1992. godine; »Filozofsku antropologiju« u ljetnom semestru 1992./1993. godine; »Razvoj aristotelizma« u ljetnom semestru 1993./94. godine; »Različiti pristupi problemu finalnosti« u zimskom semestru 1994./1995. godine; te »Materija i duh u svjetlu filozofskih istraživanja« u ljetnom semestru 1994./1995. godine. Pregledom radova koje je o. Belić pisao, autorica nije naišla na izričito spominjanje u korist ili protiv sintetičkih sudova *a priori* (što ne znači da u nekom radu, u nekoj bilješci ne postoji takova primjedba). No, bez obzira na to što sjećanja nisu uvijek pouzdana, autorica se sjeća s jednog od predavanja na kolegiju »Filozofska antropologija« da je o. Belić govorio o »nemogućnosti« postojanja sintetičkih sudova *a priori*, tj. u smislu da sudovi *a priori* mogu biti samo analitički.

6

Časopis je izlazio od 1919. do 1944. godine pod naslovom *Život*. Nakon ponovnog pokretanja od 1971. do 2. broja 2019. godine kao *Obnovljeni život*, od 3. broja 2019. kao *Obnovljeni Život* (ovdje se pretpostavlja da je promjena pisanja imena naslova časopisa povezana s prvotnim imenom *Život*). S obzirom na to da ovaj rad za problematike sintetičkih sudova *a priori* koristi literaturu *Obnovljenog Života* iz razdoblja kada se rabio naziv *Obnovljeni život*, ovdje se svi radovi iz toga časopisa citiraju kao *Obnovljeni život*.

7

Ivan Macan, »Recepcija Immanuela Kanta u Rudolfa Brajčića«, *Obnovljeni život* 59 (2004) 4, str. 409–420.

8

Anto Pavlović, Stjepan Štivić, »Sintetički sudovi *a priori* i proširena metafizika kao temelj filozofije religije u misli Rudolfa Brajčića«, *Obnovljeni život* 69 (2014) 1, str. 53–70; Anto Pavlović, Hrvoje Vargić, »Apsolut uvijek ostaje apsolutni misterij«, *Obnovljeni život* 71 (2016) 1, str. 7–21, doi: <https://doi.org/10.31337/oz.71.1.1>.

9

Valja napomenuti da je prethodno bio zasebni rad u časopisu: Rudolf Brajčić, »Transcendentalni odnošaji – temelj proširene metafizike«, *Obnovljeni život* 32 (1977) 5, str. 394–417.

10

R. Brajčić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 19–25. Iako bi bilo poželjno donijeti i izvorne tekstove autora koje navodi o. Brajčić, u ovom radu to nije moguće iz dvaju razloga: prvi zbog same količine teksta koji bi mogao preopteretiti bilješke te potisnuti u stranu sâm cilj ovoga rada, a to je ujedno i drugi razlog. Naime, cilj je rada pokazati kako je o. Brajčić u svom dugogodišnjem promišljanju »doživio« problematiku Kantovih sintetičkih sudova *a priori*, a u tom smislu kako je i vidio kritiku iste problematike, bilo da je bila po njegovu mišljenju primjerena problemu ili ne. Naravno da bi možda bilo poželjno da se poduzme i takva interpretacija Brajčićeve kritike Kanta, u kojem bi se uspoređivali i izvori kojima se služio, ali to bi bilo primjerenije za neku studiju ili eventualno doktorski rad.

11

Vrlo kratak biografski podatak o Casparu Ninku (1885. – 1975.) može se pronaći u: Hans-Ludwig Ollig, »Nink, Caspar, SJ (1905)«, u: Konrad Baumgartner, Horst Bürkle, Klaus Ganzer (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 7, Maxmilian bis Pazzi, Herder, Freiburg et al. 1998., stupac 877. Sâm o. Brajčić navodi Caspara Ninka, isusovca, kao profesora filozofije u Sankt Georgenu u Frankfurtu na Majni i djelo *Kommentar zu*

= 12. Dakako, Nink ne tvrdi da razglabanjem pojma i uspoređivanjem dobivamo nove pojmove, nego da na taj način upoznajemo odnošaj analiziranih i uspoređenih pojmova.¹⁶ Sud »ravna je crta između dviju točaka najkraća« za Ninka je analitički sud jer pojam pravca, koji je dobiven matematičkom apstrakcijom, u sebi sadrži oznaku dužine ili kvantitete (veličine). Dakle, za Ninka »biti ravna crta« znači biti neposredno ravno izduženje između dviju točaka. Biti neposredno izduženje kaže: »biti najkraći«. Stoga pojam pravca uistinu izriče jednu kvalitetu, ali kvalitetu jedne veličine (tj. pravca).¹⁷ Otac Brajičić donosi podosta oštar sud na Ninkovu kritiku navedenih primjera Kantovih sintetičkih sudova *a priori*, pa tako kaže:

»Za takvu kritiku Kantovih sintetičkih apriornih sudova možemo reći da se odvija bez veze s Kantovim tumačenjem i shvaćanjem tih sudova. Kant izričito kaže, kako smo vidjeli, da u zbroju 7 i 5 moramo zamisliti 12, ali da se u sintetičkim sudovima o tome ne radi. Nink pak misli da je s Kantom svršeno ako dokaže da se u zbroju $7 + 5$ nalazi 12. Nadalje, s obzirom na sud: pravac je najkraća crta između dvije točke, Kant tvrdi da se u tom sudu povezuju dva kategorijalno različita pojma: pojam iz kategorije biti (pravac, ukoliko je nešto) i pojam iz kategorije kvalitete (biti najkraći). Nink dokazuje da 'pojam pravca uistinu izriče jednu kvalitetu', što je, kazano bez ikakvih ograda, apsurdno, jer bi pravac onda bio neka kvaliteta, a ne nešto što ima kvalitetu najkraćega.«¹⁸

Nešto više pažnje posvećuje hrvatskom filozofu Stjepanu Zimmermannu. Brajičić svoje izlaganje o Zimmermannovu viđenju Kanta započinje na sljedeći način:

»Naš Stjepan Zimmermann (1844. – 1963.), profesor na Teološkom fakultetu u Zagrebu, piše deset godina prije Ninka knjigu u dva manja sveska pod naslovom *Kant i neoskolastika*. Prema naslovu pisac se identificira s neoskolastikom, a to izbija i iz samog pisanja pa upoznavanje s Zimmermannom znači upoznavanje s neoskolastikom u odnosu prema Kantu, bar ukoliko ju je on razumio, a razumio ju je natprosječno dobro.«¹⁹

Naime, i Zimmermann odbacuje Kantove sintetičke sudove *a priori*, tj. za njega su apriorni sudovi svi analitički. Zimmermann tumači da se po skolastičkom učenju *analitičkim* nazivaju oni sudovi kod kojih se odnos²⁰ između subjekta i predikata temelji na njihovu sadržaju, tako da analitičko uspoređivanje subjekta i predikata jamči njihovu nužnu pripadnost. Po njemu se u definiciji analitičkih sudova ne pita za postanak predikata, nego se samo želi ustanoviti da je osoba kadra iz posredno ili neposredno raščlanjenog odnosa između subjekta i predikata imati spoznajnu sigurnost o njihovoj nužnoj spojivosti ili nespojivosti. S druge strane, sintetički su sudovi, po skolastičkoj filozofiji, oni kod kojih predikat ne pripada nužno subjektu, pa uspoređivanje subjekta i predikata nije dovoljno da razum uvidi istinitost njihova spoja. Takav se ne-nužni (tj. asertorni) odnos temelji na iskustvu, a ne na razumskom uspoređivanju. Brajičić citira Zimmermanna, koji zapravo zaključuje da su po neoskolastici svi apriorni sudovi analitički te da je Kant preusko shvatio analitičku djelatnost razuma. Za Zimmermanna, prava analiza nastoji da u onim spoznajnim objektima, kod kojih je provedeno spajanje sintetičkim putem, otkrije određene relacije. Analiza ide za time da otkrije je li relacija izrečena u sudu osnovana na samim relatima ili ne. Pa ako se nužnost relacije temelji u terminima suda, onda je to očito analitički sud. Za razliku od toga, govori se o sintetičkom sudu ako se razlog predikacije traži u iskustvenom opažanju. Stoga, o. Brajičić zaključuje:

»Eto, svi su apriorni sudovi analitički, jer su na temelju analize subjekta i predikata. Simpatična je Zimmermannova izjava da analiza ide za tim da otkrije da li je predikacija u sudu osnovana na samim relatima. tj. subjektu i predikatu. Ne kaže da analiza ide za tim da predikat izvede iz

subjekta. Nažalost, ništa izričito ne spominje kako se analizom otkriva osnovanost predikacije. On, doduše, zna za posrednu i neposrednu analizu. Posredna je ona kojom se iz pojma izvodi njegova vlastitost ili nešto što egzigitivno (exigitive) na nj pripada. No s tim nije ništa promijenjeno, jer je i posredna analiza opet izvođenje iz pojma, a ne nešto drugo: iz pojma se izvodi (ex conceptu consequitur) i vlastitost i egzigitivni predikat.«²¹

Brajičića također zanima Zimmermannovo vrednovanje konkretnih Kantovih primjera sintetičkih sudova *a priori*. Zimmermann smatra da Kantovi primjeri sintetičkih sudova *a priori* ne dokazuju što bi trebali dokazati, tj. da znanstveni sudovi nisu analitički, nego sintetički *a priori*. Na Kantov iskaz da je u pojmu $7 + 5$ izražena spojdba brojeva, Zimmermann postavlja pitanje: *radi li se o bilo kojoj spojdbi*, te odgovara da ne može biti riječ o bilo kojoj spojdbi, s obzirom na to da je određuju stalni brojevi 7 i 5. Stoga, ako su sastavni dijelovi subjekta (7 i 5) identični s čitavom svotom, što je ovi dijelovi sastavljaju (12), onda je dostatno primijeniti načelo protuslovlja kako bi se nužnom spojdbom izrekla cijela svota (12) kao predikat o sastavnim dijelovima (7 i 5) te cijele svote. Stoga, Zimmermann smatra da pojam subjekta kazuje da se istu jedinicu mora uzeti sedam, a onda pet puta, pa kada netko to učini, onda je tu jedinicu uzeo dvanaest puta, tj. odnos jedinica sadržanih u predikatu isto-
vjetan je odnosu jedinica u pojmu subjekta. Vezano uz ovo Brajičić sažima:

Kants Kritik der reinen Vernunft. Eine kritische Einführung in Kants Erkenntnistheorie. Usp. R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 19 te bilješka 11. na istoj stranici.

12

Više: R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 23, bilj. 21. Brajičić navodi da je profesor u isusovačkom skolastikatu u Louvainu te da je napisao *Le point de depart de la metaphysique. Cahier I–V*. Osim toga, ponešto u: Harald Holz, »Maréchal, Joseph, SJ (1895)«, u: K. Baumgartner, H. Bürkle, K. Ganzer (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 6, stupac 1310.

13

Kratak biografski podatak o Dietrichu von Hildebrandu (1889. – 1977.) vidi u: Hans-Ludwig Ollig, »Hildebrand, Dietrich v.«, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 5, Hermeneutik bis Kirchengemeinschaft, Herder, Freiburg *et al.* 1996., stupac 104. Brajičić kod obrade ovoga autora u bilješci 25. *Opravljanja čistoga uma* na str. 24. navodi njegovo djelo *Gesammelte Werke I. Was ist Philosophie?* (Habbel-Kohlhammer, Regensburg – Stuttgart 1976., navodi str. 79–82).

14

Više: Gerd Haeflner, »Lotz, Johannes B., SJ (1921)«, u: Konrad Baumgartner, Horst Bürkle, Klaus Ganzer (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 6, Kirchengeschichte bis Maximilianus, Herder, Freiburg *et al.* 1997., stupac 1067. Brajičić navodi u bilješci 26. na str. 24 *Opravljanja čistoga uma* Lotzovo djelo *Ontologia* (Herder, Rim 1963.; str. 21–22, 74, 170 i 173). Također, upućuje na *Metaphysica operationis humanae* (Pontificia Univ. Gregoriana,

Rim 1958., str. 125–133). Kako je u vrijeme pisanja Brajičićeve studije Lotz još bio živ, tako je o. Brajičić napomenuo da je Lotz profesor filozofije u Pullacu – kod Münchena, tj. u Münchenu, kamo je tada vjerojatno oko 1977. godine bio premješten Filozofski fakultet.

15

R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 19.

16

Ibid., str. 20. Ovdje o. Brajičić zapravo navodi iz Ninkova djela *Kommentar zu Kants Kritik der reinen Vernunft*. Navodi djela i stranice nalaze se u bilješci 11 i 13 Brajičićeva djela *Opravljanje čistoga uma*, str. 19 i 20.

17

R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 20. I ovdje se radi o navodu iz Ninka, tj. prijevodu iz navedenog Ninkova djela.

18

Ibid.

19

Ibid. U bilješci 15 na navedenoj stranici o. Brajičić navodi Zimmermannovo djelo *Kant i neoskolastika* (Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb 1920.), tj. ukratko ga »opisuje«.

20

Zimmermann rabi termin *snošaj*. Vidi u R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 20–21. Naime, o. Brajičić ovdje navodi točno iz Zimmermannova djela.

21

R. Brajičić, *Opravljanje čistoga uma*, str. 21.

»Što da kažemo na to? Ovdje je situacija drukčija nego kod Ninka. Zimmermann razlaže stvar u dijalogu s Kantom. No upravo nam to dijalogiziranje i pokazuje u čemu je slabost Zimmermannova razlaganja. Kant kaže: U pojmu $7 + 5$ izražena je spojidba brojeva. Zimmermann veli: Tko istu jedinicu uzme sedam, a onda pet puta, taj tu jedinicu uzme dvanaest puta. To nije isto. Kant misli na spojidbu formaliter, a Zimmermann misli na spojidbu terminative. O tome ćemo poslije više govoriti.«²²

Zimmermann nadalje smatra da nipošto ne stoji da pojam pravca (tj. *ravne crte*) označuje kakvoću, tj. ako se kaže da je ravna crta između dviju točaka najkraća, onda u tom sudu i subjekt i predikat izriču kolikoću, a ne kakvoću. Stoga, crta među krajnjim točkama znači neku stalnu omeđenu ili ograničenu veličinu, kojoj pripada kao *specifična razlika* veća ili manja, duža ili kraća veličina. Međutim, pitanje je: izriče li pojam »ravna crta« (ukoliko je ravna) kvantitativnu oznaku; jer u ravnoj crti stoje sve one točke, koje se nalaze između određenih dviju krajnjih točaka, međusobno i prema krajnjim svojim točkama samo u jednom kvantitativnom odnosu? Dok bi se npr. kriva crta razlikovala od ravne zbog toga što su sve u njoj sadržane točke u drugom kvantitativnom odnosu, nego što se nalaze u odnosu s krajnjim točkama. Za Zimmermanna se razlika između ravne i krive crte temelji na kvantitativnom odnosu njihovih točaka, pa pojam »ravna crta« ako je ravna, onda ne izriče nikakvu drugu, nego samo kvantitativnu oznaku, i to u usporedbi s drugom kvantitativnom veličinom (tj. *krivom crtom*). Stoga je u samom subjektu (tj. *ravna crta*) sadržan poredbeni odnos kvantitativne veličine, što je izriče predikat (tj. *najkraća*), pa je stoga navedeni sud analitičan, a ne sintetičan. Otac Brajičić prikaz kritike Zimmermanna s obzirom na Kantove sintetičke sudove *a priori* završava navodeći na koje autore se Zimmermann poziva, te ukratko uspoređuje Ninka i Zimmermanna:

»Zimmermann za ovo tumačenje navodi Tiedemanna (1794), Baumanna, Willmanna (1897), Lotzea, Marciera, Ulricia, Geysera, Sigwarta, Bergmanna. To je i opet drukčiji govor nego što je Ninkov. Nink kaže: Pojam pravca izriče jednu kvalitetu (biti 'najkraća'). Zimmermann pak veli: U samom pojmu pravca sadržan je poredbeni snošaj kvantitativne veličine (biti 'najkraća'). To je kazano malo drukčije. No to nas prisiljava da se upitamo: kako u subjektu, koji nije čisti snošaj, može uopće biti sadržan jedan snošaj ili kako u jednom apsolutnom pojmu (ravna crta) može biti sadržan relativan pojam ('najkraća')? Time ne želim reći da s Zimmermannovim tumačenjem nismo na putu k dobrom rješenju, nego samo to da nismo još u posjedu potpunog rješenja, a pogotovo ne u posjedu jasnog rješenja. Čovjek dobiva dojam kao da tu skolastici nisu dovoljno svjesni što zapravo govore.«²³

»Glavni« predstavnik (neoskolastika) koji Kantovim sintetičkim apriornim sudovima niječu analitičku narav jest *Maréchal*.

»On u ime Kanta i u duhu Kanta odbacuje sva nastojanja koja su poslije Kanta išla za tim da dokažu da je sud $7 + 5 = 12$ analitičke naravi i misli da Kant svim skolastičkim prigovorima protiv sintetičke naravi toga suda može odgovoriti.«²⁴

Međutim, o. Brajičić smatra da *Maréchal* ne pokazuje pravo shvaćanje Kantove misli o sudu $7 + 5 = 12$. *Maréchal* kaže da Kant misli da se naravan i neposredan smisao suda » $7 + 5 = 12$ « sastoji baš u tome da se izrazi formalni učinak operacije o kojoj se odmah govori. Postavlja se pitanje: što se u konačnici želi reći pišući aritmetički simbol $7 + 5$? Odgovor bi bio: izvršiti sjedinjenje homogene grupe od 7 jedinica s homogenom grupom od 5 jedinica. Brajičić smatra da i Zimmermann tako shvaća Kanta, ali naglašava da tako ne misli Kant, tj. po Brajičiću za Kanta je $7 + 5$ čisto spajanje dvaju brojeva (njem. *Vereinigung, Zusammensetzung*) i ništa više od toga. Dakle, u subjektu

7 + 5 ne skriva se nikakav obzir prema formalnom učinku toga spajanja, tj. prema broju 12. Brajičić napominje:

»No za našu raspravu nije važno da li je Maréchal pogodio Kantovu misao o sintetičkim sudovima a priori, nego je važno to da ni on, kao ni Kant, ne misli da se skolastičkom (dogmatskom) analizom može utvrditi analitička narav sintetičkih sudova a priori.«²⁵

Napomenuto je već kako o. Brajičić von Hildebranda zapravo ne ubraja među skolastike, no napominje kako von Hildebrand smatra da Kantu pripada slava što je otkrio razliku između analitičkih tautoloških i sintetičkih netautoloških apriornih sudova. Po Hildebrandu, sud (stavak) $7 + 5 = 12$ nije tautologija, jer se ni u pojmu 7 ni u pojmu 5 izričito ne nalazi odnošaj prema stvarnom sadržaju, koji stavak izriče. Smatra da je u analitičkom sudu predikat izričito sadržan u subjektu te da se iz samog subjekta može izvesti. No, u apriornim sintetičkim sudovima predikat je u usporedbi s pojmom subjekta nešto posve novo, a do njega se dolazi kontempliranjem biti bića, koje izriče pojam subjekta. Stoga, među tim dvjema vrstama sudova stoji jaz. Hildebrand smatra da se u sintetičkom apriornom sudu ne može ostati unutar imanentnog okvira suda, nego se mora nadići čista logična pravilnost, kako bi se iz bića zahvatilo nešto od njegove plodne punine. U tom je smislu postojanje takvih sudova opće dobro svih velikih filozofa, ali ne postoji jedinstvo s obzirom na tumačenje njihove mogućnosti. O. Brajičić po tom pitanju zaključuje:

»Prema D. v. Hildebrandu apriorni sintetički sudovi su stvarnost. U njima treba kontemplacijom bića izražena subjektom transcendirati logiku, da bi se došlo do potpuno novog pojma predikata iz blagoslovljene plodnosti subjekta. To je dvostruka ispovijest: ispovijest o opstojnosti tih sudova i ispovijest o nemoći da se oni logično 'razmrse'.«²⁶

Lotz također prihvaća razliku između analitičkih i sintetičkih sudova *a priori*. Lotz tumači da sintetički sud *a priori* subjektu pridjeva predikat koji je sa subjektom povezan nužnom vezom, pa se stoga u njemu pomišlja na virtualan, implicitan način. Subjekt ne sadrži predikat formalno, nego samo virtualno, a iz čega sâm proizlazi. Smatra da je za nužnu vezu predikata sa subjektom ovdje dovoljno pogledati same termine te da se ne traži osvrt na iskustvo. Kao primjer navodi načelo uzročnosti: kontingentno biće traži uzrok. Za Lotza, takav sud proširuje znanje pa se bitno razlikuje od analitičkog suda. Viđenjem Lotzova poimanja sintetičkih sudova *a priori* te spominjući još dvojicu skolastika (Coretha i de Vriesa), o. Brajičić završava kritiku prijama ovih sudova u (neo)skolastici:

»Lotz opisuje i genezu sintetičkih sudova a priori, ali o tome ćemo kasnije. Ovdje samo naglašujemo da se spoznatljivost nužnosti pripadništva predikata subjektu spoznaje samim pogledom na termine. Slično govori i Hildebrand. E. Coreth, pozivajući se na J. de Vriesa i J. B. Lotza, tvrdi da je neoskolastika sa zakašnjenjem, doduše, ali ipak gotovo općenito prihvatila da se uvid u sintetičke sudove a priori vrši umnim uvidom u opće i nužne bitne odnošaje (subjekta i predikata, m. pr.). De Vries taj uvid u opće i nužne bitne odnošaje naziva 'jednostavnim uspoređivanjem termina (subjekta i predikata)'. Po tom uspoređivanju mu je jasno da predikat, iako se ne nalazi u pojmu subjekta nego je nešto nadodano subjektu, ipak nužno iz subjekta proizlazi (consequitur). S takvim različitim stavovima skolastikâ prema Kantovim

22
Ibid., str. 22.

23
Ibid., str. 22–23.

24
Ibid., str. 23.

25
Ibid.

26
Ibid., str. 24.

sintetičkim apriornim sudovima, na kojima Kant temelji svoj agnosticizam, teško je biti zadovoljan. Čovjek se na kraju ipak pita: kakvi su, dakle, ti sudovi, analitički ili sintetički? Iстина, neoskolastici se danas možda više priklanjaju priznanju sinteze a priori. No pri tom nas muči pitanje: kako prepoznajemo da predikat, koji sadrži više od subjekta, pripada subjektu? Kontemplacijom subjekta i predikata, njihovih bitnih odnošaja. Taj odgovor može zvučati lijepo, ali, čini se da nije dovoljno uvjerljiv.«²⁷

3. Brajčićeva kritika Kanta

3.1. *Primjeri sintetičkih sudova a priori o. Rudolfa Brajčića s obzirom na Kanta te njegovo kraće tumačenje*

O. Brajčić bio je svjestan poteškoća koje su nastale Kantovim postavkama, a vezano uz sintetičke sudove *a priori* i problem metafizike. To dolazi do izražaja, među ostalim, u nekim od poglavlja njegova djela *Filozofski eksperiment*. Neke od tvrdnji koje izriče nisu posve »jasne« ako se izdvoje iz konteksta o kojem govori, no unutar teksta imaju svoju težinu. Može se pročitati:

»Pojmovima tvorimo sudove. Kada je subjekt u sudu formalni sadržaj (obuhvatnost, komprehenzija pojma) npr. čovjek kao takav, o kojem se želi podrobnije i dublje znati što je, tvorimo takozvane signifikantne sudove, npr. čovjek kao takav je osjetilno razumno biće. Ti sudovi odgovaraju na pitanje što neki pojam znači, pa im odatle i ime. Pojam 'čovjek', naime, znači osjetilno razumno biće. Ti sudovi nisu o stvarima nego o njihovim pojmovima, jer stvari ne znače nego jesu. Kant zna samo za takve sudove pa će ustrajno učiti da sve što mi pojmovima tvrdimo na osnovi pojmova ostaje u redu značenja i logike, a da mi nikako ne možemo znati na osnovi samih pojmova pripada li našem sudu objektivna vrijednost. Međutim, mi uz pitanje, što neki pojam znači, imamo i pitanje, koju stvar neki pojam izriče. Da pojmovi izriču stvari, ne može se zanijekati, jer se samim nijekanjem tvrdi da pojam nijekanja izriče nijekanje. Ne može se reći niti da su pojmovi bez iskustva prazni, jer se praznina pojmova bez iskustva kao takva ne može iskusiti. U svezi, dakle, s tim izricanjem stvari, stavljamo daljnje pitanje, što su stvari, koje pojmovi izriču. Na to pitanje opet odgovaramo sudom, ali u kojem subjekt nije više pojam nego sama stvar kao takva, npr. čovjek jest razumno osjetilno biće. Međutim taj se subjekt može promatrati pod dva vidika. Prvo tako da čovjek kao takav znači osjetilno razumno biće. U tom slučaju kopula 'jest' zapravo upotrijebljena u smislu značenja pa pred sobom imamo jedan signifikantni sud. Drugo, tako da općenito onaj koji *jest* čovjek postaje kao razumno osjetilno biće. U tom slučaju kopula 'jest' ustvari je upotrijebljena u smislu egzistiranja pa pred sobom imao jedan egzistentni sud. Ti nam egzistentni sudovi dopuštaju da o njihovu subjektu možemo tvrditi i sve ono što je s njima kao takvima u redu bivovanja nužno povezano, npr. da je egzistentan čovjek ne samo razumno osjetilno biće nego da je nužno i društveno biće. Takvo što je nemoguće tvrditi o subjektu u sudovima u kojima se kopula 'jest' shvaća u smislu značenja. Čovjek ne znači formalno društvenost, nego samo razumno osjetilno biće, a njegova društvenost je pitanje daljeg razmišljanja u svezi s njegovom razumnošću i osjetilnošću. Te nešto niže u tekstu tumači: Navodim nekoliko napomena u vezi s tim sudovima. Prvo, iz rečenog se vidi da kopula u sudovima nije neka tehnička spojnica subjekta i predikata nego do ona ustvari zamjenjuje dva različita glagola, s dva različita područja, logičnog i zbiljskog: glagol značiti i glagol bivovati, što u našim razgloboima sudova moramo neprestano imati pred očima. Drugo, činjenica je da mnogi skolastici misle ovako: Ideja čovjeka znači društveno biće. Prema njima na pojam spada sve što se iz njega daje nužno izvesti bilo formalno bilo virtualno. Kantu je to drago, jer se s takvim shvaćanjem u zaključku apriornog razglabanja ostaje u redu značenja izvan reda bivovanja. Kant to koristi npr. u pitanju tvornog načela (kauzalnog principa). On postavlja tvrdnju: Sve što se može u dokazivanju iz pojmova načela uzročnosti postići jest to da mi moramo misliti (poimati) da kontingentno biće mora imati uzrok, no to još ne znači da to tako zapravo mora biti. U tom smislu spomenuti skolastici daju Kantu prigodu da dijeli logički red, red značenja od reda stvari, red inteligibilnosti od reda stvarnosti što mu je glavno oružje protiv skolastičke dijalektike, kao što je odijelio svijet pojava (fenomena) od biti (noumenona) na osjetnom području.«²⁸

U potpoglavlju »Definicija sintetičkih sudova a priori« u *Opravdanju čistoga uma*, o. Brajčić osim »definicije« donosi i njihove primjere. No, prethodno i tumači problematiku sintetičkih sudova a priori. Tako smatra ako se na jednom mjestu saberu sve Kantove općenite izjave o tim sudovima, onda se dobiju ove četiri postavke: (1) u sintetičkim sudovima a priori predikat nije zamišljen u pojmu subjekta; (2) sintetički sudovi nisu analitički, nego nastaju na temelju sinteze, a za čije se postizavanje mora izaći iz pojma subjekta; (3) u tim se sudovima veza AB zamišlja bez istovjetnosti; te (4) četvrto, ovi sudovi proširuju ljudsko znanje. Brajčić smatra da u ove četiri postavke Kant ne donosi definiciju, nego prvom tek konstatira jednu činjenicu, u drugoj govori o nastanku tih sudova, u trećoj pokazuje kako se odnose na istovjetnost, a u četvrtoj donosi njihov učinak. Smatra da Kant nije donio definiciju, zato što nije opazio razliku između apriornih sudova, a ta razlika upravo omogućuje da se kaže što su ti sudovi. Naime, jedni su apriorni sudovi apsolutni, a drugi su transcendentalni relativni. Apsolutni apriorni sudovi izraz su o apsolutnom sadržaju pojma, a takvi su svi analitički sudovi a priori. Nakon kraćeg opisa analitičkih sudova a priori o. Brajčić konačno donosi »definiciju« sintetičkih sudova a priori, ali i njihove primjere:

»Transcendentalni relativni apriorni sudovi su iskaz o transcendentalnim odnosima, to jest iskaz o odnošaju apsolutnog subjekta prema nečemu drugom na temelju subjektova apsolutnog ontičkog sadržaja. I to su u stvari sintetički sudovi a priori. Kad se to primijeni na konkretne Kantove sintetičke sudove a priori, ti sudovi izgledaju ovako: 1. Biće (*ens*) je istinito (*verum*) = Biće (*ens*) kao apsolutni subjekt ima odnošaj istinitosti (*veritatis*) prema intelektu na temelju svog apsolutnog ontičkog sadržaja, to jest time što je biće (*ens*). 2. $7 + 5 = 12$ znači: 7 i 5 kao apsolutni subjekti spajanja (koji se spajaju) imaju odnošaj adekvatnih dijelova prema 12 kao cjelini na temelju spajanja svih apsolutnih vrijednosti, to jest time što se spaja 7 i 5. 3. Pravac je najkraća crta između dvije točke, znači: pravac kao apsolutni subjekt ima odnošaj najkraće duljine prema krivim crtama između istih točaka na temelju svog apsolutnog sadržaja, to jest time što je pravac.«²⁹

3.2. Razlika između analitičkih i sintetičkih sudova a priori

Valja naglasiti da u djelu *Opravdanje čistoga uma* o. Brajčić donosi i »Annex II«, u kojem iznosi (izloženu rednim brojevima) razliku između analitičkih i sintetičkih sudova a priori. Kako govori latinska riječ toga podnaslova, radi se o svojevrsnom dodatku, prilogu u kojem o. Brajčić pokušava sistematično, kratko, ali iscrpno iznijeti razliku između ovih dviju vrsta apriornih sudova:

»1. U analitičkim sudovima predikat se nalazi u obujmu subjekta. U sintetičkim sudovima a priori subjekt je u pojmu predikata *fundamentaliter*. 2. Analitički se sudovi odnose na obujam (komprehenziju) pojma, a sintetički a priori na opseg (ekstenziju) pojma. 3. U analitičkim sudovima se subjekt uzima formalno, a u sintetičkim a priori materijalno. 4. U analitičkim sudovima kopula (jest) se može zamijeniti riječju 'znači' (*significat*), u sintetičkim sudovima a priori tu je zamjenu nemoguće provesti. 5. U analitičkim sudovima se do izvjesnosti dolazi analizom a u sintetičkim sudovima a priori kontemplacijom. 6. Pomoću analitičkih sudova se dolazi do dubljeg uvida u stvar dedukcijom. Pomoću sintetičkih sudova a priori se dolazi do novih tekovina kontemplacijom. 7. Analitičkim sudovima se izriče apsolutna bit stvari. Sintetičkim sudovima a priori se izriče transcendentalni odnos subjekta na temelju subjektove biti. 8. U analitičkim sudovima je bit stvari predmet suda. U sintetičkim sudovima a priori bit stvari je temelj za postavljaja-

27
Ibid., str. 24–25.

29
R. Brajčić, *Opravdanje čistoga uma*, str. 26.

28
R. Brajčić, *Filozofski eksperiment*, str. 38–40.

nje suda. 9. U analitičkim sudovima predikat je cijela bit subjekta ili njezin dio. U sintetičkim sudovima a priori predikat je neka vlastitost subjekta bilo na temelju subjektove biti uopće bilo na temelju konkretne subjektove biti. 10. U analitičkim sudovima predikat se razlikuje od subjekta logički (definitium-definicija). U sintetičkim sudovima a priori predikat se razlikuje kao odnos od svog fundamenta (temelja).«³⁰

3.3. Kritika o. Rudolfa Brajčića s obzirom na Kantovo poimanje sintetičkih sudova a priori i njihovo preimenovanje

Prihativši u početku Kantovo nazivlje za sintetičke sudove a priori, o. Brajčić osobnim proučavanjem istih sudova dolazi do daljnjih spoznaja, pa tako u svojim promišljanjima sintetičkim sudovima a priori daje i drugo nazivlje, ali i proširuje njihovo značenje koje Kant, smatra Brajčić, nije uočio.

»Već smo o tim sudovima govorili, koje smo prekrstili najprije u fizičke analitičke, a zatim u egzistentne sudove. Mi smo, kao što rekosmo, već izložili kako mi na njih gledamo. Ovdje ćemo reći nešto više kako ih Kant shvaća te ćemo to shvaćanje podvrgnuti kritici. Razdioba sudova na analitičke i apriorne sintetičke sudove omogućila je Kantu izgradnju njegova filozofskog sustava. Ta je, naime, razdioba Kanta stavila pred problem, kako protumačiti nuždu i općenitu svezu subjekta i predikata u onim sudovima u kojima predikat nije istovjetan sa subjektom. Budući da u njima predikat nije sadržan u subjektu, iz subjekta se ne može nikakvim razglobo (analizom) izvesti, a budući da se subjektu općenito i nužno pridaje, ne može se za to pridavanje prizvati iskustvo, koje je uvijek samo pojedinačno. Stoga ne ostaje drugo nego da se općenitost i nužnost u tim sudovima protumači iz subjektivnih spoznajnih izvora. Prema tome spojnica (kopula) u tim sudovima nema ulogu ni značenja ni bivovanja nego samo vrši službu povezivanja predikata sa subjektom, vrši službu 'poveza'. Na spoznajnim izvorima spoznavaoa Kant pronalazi čovjekovu sposobnost spontanog rađanja nužde i beskraje predodžbe prostora i vremena, i to logički prethodno opažanju predmeta, te spontanog rađanja općih i nuždnih pojmova čistoga razuma, pa koristeći uložačku (funkcionalnu) prilagođenost jednih i drugih stvorio je u obliku općih i nuždnih sintetičkih apriornih sudova kategorije, koje omogućuju ljudsko iskustvo kao nužno i općenito, premda je ono u sebi uvijek pojedinačno i nenužno. Sučelice našem poimanju sintetičkih apriornih sudova, u kojima se predikat doduše ne nalazi u subjektu, ali se zato subjekt materialiter nalazi u definiciji predikata, koji izriču subjektovu vlastitost danu na osnovi subjektive biti pa su zato opći i nuždni te se mogu čisto obrtati, stavimo gornji Kantov nauk o tim sudovima. Što opažamo? Na prvi pogled vidimo da je Kant, koji je otkrio razliku između analitičkih i sintetičkih sudova, tu razliku površno shvatio i da je nije uopće razumio. Stoga je ishodilo njegove *Kritike* ustvari jedno iluzorno ishodilo. Kant o sintetičkim sudovima zna samo jedno: U njima predikat nije istovjetan sa subjektom i ništa više. A i to je pogrešno, jer je u njima subjekt ex definitione u predikatu pa je predikat ipak istovjetan sa subjektom.«³¹

Valja ukratko upozoriti da su različiti nazivi za sintetičke sudove a priori povezani s različitim aspektima propitivanja ovih sudova o. Brajčića, a vezano uz njegovu kritiku Kantova shvaćanja tih sudova. Primjerice, kako bi se pokazalo koje je nazive upotrebljavao,³² kada npr. donosi misao da je sv. Toma već uočio problem sintetičkih sudova a priori, pa kaže da bi se na osnovi toga sintetičke sudove a priori, po sv. Tomi, moglo nazivati *asekutivnim sudovima*, u kojima se predikat ne nalazi u subjektu, ali ga dohvaća snagom istog subjekta.³³ Također, već je prethodno navedeno kako o. Brajčić smatra da su *transcendentalni relativni apriorni sudovi* iskaz o transcendentnim odnosima, tj. iskaz o odnošaju apsolutnog subjekta prema nečem drugom na temelju subjektova apsolutnog ontičkog sadržaja. A to su, po mišljenju o. Brajčića, *sintetički sudovi a priori*.³⁴ Kada propituje otkuda nužnost u *fizičkim analitičkim sudovima*, pa tako npr. kaže da su fizički analitički sudovi oni u kojima je njihov subjekt sadržan u definiciji predikata, ne formalno, nego materijalno. A njihova se istinitost saznaje iz njihova posve obratnog oblika, koji je metafizički analitički sud.³⁵ Te u »konačnici«, kada o. Brajčić

zamjećuje da je u sintetičkim sudovima *a priori* kopula »jest« upotrebljena u smislu egzistiranja, pa se dobiva *egzistentni sud*, a ti sudovi dopuštaju da se o njihovom subjektu može tvrditi i sve ono što je s njima kao takvima u redu *bivovanja* nužno povezano.³⁶

3.4. »Razvojne faze« o. Rudolfa Brajčića vezane uz (spoznaju) sintetičkih sudova *a priori* i »dijalog« s Kantom

Da postoje određene razvojne faze u kritici Kantova poimanja sintetičkih sudova *a priori* u misli o. Brajčića, najbolje svjedoče određeni citati iz njegovih djela. tj. članaka, a to potvrđuje i prethodni podnaslov u kojem su ukratko iznesena nazivlja tih sudova što ih je Brajčić razvijao tijekom svoga proučavanja Kantove filozofije:

»Na kraju nekoliko dojmova o Kantu! Čitajući ga, nisam se mogao oteti dojmu da ni on sam čvrsto ne vjeruje u svoju misaonu zgradu, ali da se upravo sizifovski trudi da joj dade konzistenciju. Prema 'dogmaticima', protiv kojih piše, ponio se po mom mišljenju prilično zajedljivo. Poričući im mogućnost proširujućih dedukcija, kojima se oni neprestano bave, na fin ih je način okrstio 'bezveznjacima' i 'šupljim misliocima'. Poričući mogućnost uspona u nadosjetni svijet, ubio je simbol tako drag Platonu i Augustinu. I uopće, unio je u kristalnu mediteransku misao maglu, u kojoj je sam živio. Ali ta magla pridonosi pročišćavanju mediteranske misli, da postigne domet do kojeg bi po sebi teško stigla.«³⁷

Unutar dvadeset osam godina objavljivanja priloga o problematici Kantove filozofije, ako se kao polazni rad uzme »Transcendentalni odnošaji – temelj proširene metafizike«, tekst iz 1977. godine objavljen u časopisu *Obnovljeni život*,³⁸ a završni »Odgovor Rudolfa Brajčića Ivanu Macanu«, objavljenom u istom časopisu 2005. godine,³⁹ Brajčić je kroz to cijelo vrijeme nanovo pretresao problematiku sintetičkih sudova *a priori* – kako bi u »konačnici«, par godina prije »kraja svoga zemaljskog života«⁴⁰ došao, kako svjedoči donji citat iz teksta »Opravdanje metafizike s obzirom na Kanta«, do za njega zadovoljavajuće spoznaje:

30

Ibid., str. 261. Usp. Immanuel Kant, *Kritika čistoga uma*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2021., str. 46–47.

31

R. Brajčić, *Filozofski eksperiment*, str. 76–77 (podnaslov: »Kantovi sintetički sudovi *a priori*«).

32

Moguće je da ovdje neće biti ni obuhvaćeni svi nazivi ovih sudova koje je o. Brajčić u svom dugogodišnjem istraživanju Kanta s obzirom na navedenu problematiku nadijevao sintetičkim sudovima *a priori*.

33

R. Brajčić, *Opravdanje čistoga uma*, str. 31.

34

Ibid., str. 26.

35

R. Brajčić, *Filozofski eksperiment*, str. 37.

36

Ibid., str. 39.

37

R. Brajčić, *Opravdanje čistoga uma*, str. 40.

38

R. Brajčić, »Transcendentalni odnošaji – temelj proširene metafizike«, str. 394–417.

39

R. Brajčić, »Odgovor Rudolfa Brajčića Ivanu Macanu. Bolje upoznavanje filozofskog eksperimenta«, *Obnovljeni život* 60 (2005) 1, str. 117–118.

40

S obzirom na to da je o. Brajčić bio svećenik i isusovac, a samim time i vjernik, upotrebljena »sintagma« ima svoj smisao. Ovdje se samo upućuje na: Rudolf Brajčić, *Bog mu je bio strast*. Izbor iz duhovnoga dnevnika isusovca prof. dr. sc. Rudolfa Brajčića, SJ, Ivan Koprek (ur.), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 2018.

»Na početku sam kazao da svojim prijašnjim pisanjem o Kantu nisam došao do kraja, da ga nisam uspio obvladati nego sam to tek danas mogao učiniti razotkrivši neodrživost njegova shvaćanja sintetičkih sudova. Preko njih mogu odbaciti i cijeli njegov filozofski sustav sagrađen na apriornim predodžbama prostora i vremena. A zašto to nisam prije mogao učiniti? Jer sam mislio da sintetički sudovi iskazuju samo svojstva (*proprietete*) predmeta, a ne i njihovu specifičnu razliku, kao što to sada vidim.«⁴¹

4. Zaključak

Čitajući pismenu ostavštinu o. Brajčića dobiva se dojam da je Kantovu filozofiju, pogotovo građu vezanu uz *Kritiku čistoga uma*, točnije onu koja je povezana s *problemom sintetičkih sudova a priori*, preuzeo kao svojevrсни teret i opsesiju, ovdje u jednom pozitivnom značenju, i to s ciljem da se u konačnici riješi problem sintetičkih sudova *a priori*. Naravno, filozofski problemi rješavaju se na način da jedan riješeni problem zapravo otvora prostor za pregršt novih problema i pitanja, pa stoga neodoljivo podsjeća na matematički problem asimptote.

U uvodu je naglašeno da cilj ovoga rada nije bio kritika filozofske misli o. Brajčića s obzirom na Kanta, nego prikaz viđenja Kantove problematike sintetičkih sudova *a priori* iz misaonog aspekta o. Brajčića. U tom se smislu u ovom radu nastojala pokazati i naglasiti određena razvojna faza – od samog »svrstavanja« u one neoskolastike (ako se prihvati da je i o. Brajčić bio neoskolastik s obzirom na svoju formaciju i pristup problemu kritike Kanta, kao i samog cilja kritike, tj. opravdanja mogućnosti metafizike) koji prihvaćaju »postojanje« sintetičkih sudova *a priori*.

Postepenost i sve dublje ulaženje u problematiku, što je o. Brajčić poduzimao vezano uz kritiku Kantovih sintetičkih sudova *a priori*, najbolje je vidljiva kroz prihvaćanje i preimenovanje, tj. pridijevanje drugih adekvatnih naziva tim sudovima (*sintetički a priori kao polazno, asekutivni sudovi, transcendentalni relativni apriorni sudovi, fizički analitički sudovi, egzistencijalni sudovi*). Usput, valja naglasiti kako je polazeći od Kantova prikaza tih sudova, o. Brajčić uočavao i »nedostatke« što ih je, po njegovu mišljenju, Kant pravio vezano uz tu problematiku. Kant, kako ističe Brajčić, nije dao definiciju tih sudova, nego je praktički, ako se parafrazira, tek ostao na spoznaji da u tim sudovima predikat nije zamišljen u pojmu subjekta, da nastaju na temelju sinteze i to tako da se mora izaći iz pojma subjekta. U tim je sudovima, po Kantovu mišljenju, veza AB zamišljena bez istovjetnosti, pa stoga ti sudovi proširuju ljudsko znanje.

U svjetlu toga, iako kritika nije cilj ovoga rada, moglo bi se s određenom opreznosti pitati: koliko je adekvatno »proširivati« značenje sintetičkih sudova *a priori* kako ih je Kant postavio, te idući za nekim nazivima ovih sudova, kao što su *transcendentalni relativni apriorni sudovi* ili *fizički analitički sudovi*, približiti se neoskolasticima koji priznaju samo analitičke sudove *a priori*, te zapravo govoriti o nekoj vrsti podvrste analitičkih sudova *a priori*.

41

Rudolf Brajčić, »Opravdanje metafizike s obzirom na Kanta«, *Obnovljeni život* 59 (2004) 3, str. 281–283, ovdje str. 282. Na kraju rečenice nalazi se bilješka 4. U njoj stoji: »Budući da specifična razlika dijeli predmete

jedne od drugih, ona ih kao transcendentalna relacija međusobno povezuje.« – R. Brajčić, »Opravdanje metafizike s obzirom na Kanta«, str. 282.

S obzirom na to da je autorica ovih redaka i sama bila studentica o. Brajčića, te da je adekvatnije shvaćanje Kantove problematike upravo dobila posredstvom o. Brajčića, moglo bi se reći, a time i završiti u duhu misli o. Brajčića, da bi bilo ispravnije govoriti da postoje dvije vrste apriornih sudova: *apsolutni apriorni* (tj. *analitički a priori*) i *transcendentalni relativni* (tj. *sintetički a priori*). U tom smislu valja još jednom naglasiti misli o. Brajčića kako svojim prijašnjim pisanjem o Kantu nije bio došao do kraja, nije ga do kraja savladao, i to zato što je u početku mislio da sintetički sudovi *a priori* iskazuju samo svojstva predmeta. U trenutku kada je sagledao da ti sudovi iskazuju i njihovu specifičnu razliku – s obzirom na to da specifična razlika dijeli predmete jedne od drugih, ona ih ujedno kao transcendentalna relacija međusobno povezuje – shvatio je da može pokazati neodrživost Kantova shvaćanja sintetičkih sudova.

Natali Hrbud

Neoscholastic Thinking of Father Rudolf Brajčić,
Jesuit, on Immanuel Kant's Philosophy

Abstract

This paper presents the most basic thoughts, observations, and conceptual guidelines of Father Rudolf Brajčić on the issue of Immanuel Kant's philosophy. The fundamental starting points for these reflections can be found, first of all, in the works of Father Brajčić: Opravdanje čistoga uma and Filozofski eksperiment. The starting point and focus of the issue is the possibility of synthetic a priori judgements, the difference between analytic and synthetic a priori judgements, and the perception and (non)acceptance of synthetic a priori judgements in neo-scholasticism (e.g. Vilim Keilbach, Stjepan Zimmermann, Miljenko Belić from domestic neo-scholasticism or e.g. Joseph Maréchal and Johannes Baptist Lotz from foreign neo-scholasticism). It seems that Father Brajčić sees in the possibility of accepting synthetic a priori judgements a possibility of criticizing Kant's philosophy.

Keywords

Immanuel Kant, neo-scholasticism, analytic judgements *a priori*, synthetic judgements *a priori*, transcendental relative judgments *a priori*, physical analytic judgements, existential judgements, Fr. Rudolf Brajčić